

Η Επιστροφή της Ευρασίας και πώς να την κατανοήσουμε

Το βιβλίο του Δημήτρη Πεπόνη προσφέρει μια πολύτιμη και σπάνια μακροσκοπική διάσταση σε ζητήματα γεωπολιτικής και διεθνών σχέσεων που συχνά τα αντιμετωπίζουμε επικαιρικά. Επικεντρώνει στην πολιτική γεωγραφία, τη δημογραφία, τα υδάτινα πεδία διασύνδεσης και τις μακροδομές και με τον τρόπο αυτό εντάσσει τη θεώρηση των τεκτονικών αλλαγών που συμβαίνουν αυτή τη στιγμή στον πλανήτη σε μακράιωνες εξελίξεις. Ο Δημήτρης Πεπόνης κοινωνούσε ως τώρα τις σκέψεις του στο κοινό μέσα από το μπλογκ «Κοσμοϊδιογλωσσία», όπου ως καβαφικός σοφός είχε αισθανθεί «των «προσιόντων»: Κατά τις τελευταίες δεκαετίες μελετούσε την επιστροφή της παγκόσμιας δυναμικής στον χώρο της Ασίας και τώρα η περίοδος που ζούμε με τη διάνοιξη μιας νέας πολυπολικότητας είναι τρόπον τινά μια εποχή για την οποία μας είχαν προετοιμάσει τα κείμενά του. Στον παρόντα τόμο τίθενται εκ νέου οι θεματικές της σκέψης του Δημήτρη Πεπόνη με άξονα τον πόλεμο στην Ουκρανία και την πανδημία με τρόπο, ώστε η εποχή μας να θεωρείται ως «τέλος της μεγάλης παρέκκλισης», δηλαδή ως τέλος των δύο αιώνων όπου η καπιταλιστική βιομηχανική επανάσταση είχε φέρει το επίκεντρο της οικονομικής δυναμικής στη βορειοατλαντική Δύση και ως επιστροφή του εκεί που πάντα ανήκε κατά τις δύο τελευταίες χιλιετίες, ήτοι στην Ασία. Κατά τον τρόπο αυτό, το βιβλίο μελετά το κλείσιμο τριών κύκλων, α) έναν κύκλο περίπου τριάντα ετών (1991-2023) μεταψυχροπολεμικής αμερικανοκεντρικής τάξης, β) έναν κύκλο περίπου ογδόντα ετών (1945-δεκαετία 2020) μεταπολεμικού βορειοκεντρικού κόσμου, γ) έναν κύκλο περίπου δύο αιώνων (αρχές 19ου έως μέσα 21ου) ευρωκεντρικής και δυτικοκεντρικής ιστορίας με έμφαση στην αγγλοσαξονική πρωτοκαθεδρία. Αντιθέτως, το βιβλίο απορρίπτει ως σχήμα ένα «τέλος της νεωτερικότητας», αν η νεωτερικότητα νοηθεί διεσταλμένα ως μια περίοδος που αρχίζει περί το τέλος του 15ου αιώνα και προσπαθεί να εξηγήσει γιατί αυτή η διεσταλμένη περίοδος της νεωτερικότητας αποτελεί μια εκ των υστέρων προβολή.

Η μακροσκοπική θεώρηση μάς βοηθά να επιμείνουμε σε μερικά αδρά χαρακτηριστικά του περιγράμματος του αναδυόμενου κόσμου: Λ.χ. το 55% του παγκόσμιου πληθυσμού είναι σήμερα αστικοποιημένο, έναντι μόλις 5-10% του πληθυσμού των αρχών του 19ου αιώνα. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι το 7% του πληθυσμού μένει σε μεγαπόλεις άνω των 10 εκατομμυρίων. Χαρακτηριστικό της εποχής που αναδύεται είναι επίσης ότι για πρώτη φορά στην καταγεγραμμένη ιστορία ο πληθυσμός της Αφρικής έχει ξεπεράσει αυτόν της Ευρώπης, ενώ λ.χ. η Νιγηρία έχει τον πληθυσμό της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας μαζί. Η εργατική δύναμη στον Παγκόσμιο

Βορρά «γερνάει», ενώ οι πλέον «γερασμένες» κοινωνίες είναι η ιαπωνική, η γερμανική και η ιταλική. Εισερχόμαστε σε μια περίοδο «πολλαπλών νεωτερισμών» και «πολλαπλών δημοκρατιών», με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Ινδονησία που είναι, με τον τρόπο της, δημοκρατία και δη η τρίτη πολυπληθέστερη στον κόσμο και πρώτη μουσουλμανική.

Η επιστροφή της Ευρασίας στο επίκεντρο της οικονομικής δυναμικής συνδέεται από τον Δημήτρη Πεπόνη με την πολυπολικότητα, καθώς ο ογκόλιθος της Ευρασίας είναι από την πολιτική φύση του και την ιστορική του σύσταση πολυκεντρικός και πολυμερής, ενώ ο μονοπολισμός ήταν απλώς μια εκκοσμικευμένη μορφή δυτικού μεσσιανισμού. Το μέλλον δεν είναι, λοιπόν, η αντικατάσταση του αγγλόφωνου μονοπολισμού από έναν άλλο μονοπολισμό, αλλά μια εξισορρόπηση σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό, λοιπόν, που τελειώνει δεν είναι η παγκοσμιοποίηση, αλλά μια συγκεκριμένη μορφή παγκοσμιοποίησης που συνδέεται με τον εκδυτικισμό, ενώ αρχίζει μια άλλη μορφή παγκοσμιοποίησης που βασίζεται σε περιφερειακά κέντρα (regionalization), σύμφωνα με την αρχή των «πολλαπλών νεωτερισμών». Οι BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Νότια Αφρική) αναμένεται να επεκταθούν ώστε να συμπεριλάβουν την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Καζακστάν, τη Νιγηρία, τη Σενεγάλη, την Ινδονησία και την Αργεντινή, όπως φάνηκε σε συνάντηση που έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 2022. Η πολυπολικότητα δεν σημαίνει μόνο την ανανεωμένη συμμαχία ανάμεσα στη Ρωσία και την Κίνα, αλλά κατ' εξοχήν την εξισορρόπηση της κινεζορωσικής συνεργασίας μέσα από μια εμβάθυνση στις σχέσεις της Ρωσίας με την Ινδία. Η Ρωσία εκφράζει κατά τον Πεπόνη την πρόσβαση του Παγκόσμιου Νότου στον Βορά και μάλιστα στον Αρκτικό Ωκεανό, η μοίρα του οποίου θα είναι ένα από τα σημαντικότερα διακυβεύματα στο μέλλον.

Το βιβλίο εξετάζει επίσης τους όρους *Ευρώπη* και *Δύση* στις τρεις εκδοχές της (*West, Abendland, Occident*). Όσο η Ρωσία αποτελεί μέρος της Ευρώπης, ο όρος αυτός επικρατεί έναντι της Δύσης, όπως το 1814-1815 στο Συνέδριο της Βιέννης. Τότε η Ευρώπη περιλάμβανε τρεις βόρειες αυτοκρατορίες (Μεγάλη Βρετανία, Πρωσία, Ρωσία) και τρεις νότιες (Γαλλία, Αυστρία, Οθωμανούς) με επικράτηση των πρώτων επί των δευτέρων. Ο όρος *Δύση* αντικαθιστά την Ευρώπη κυρίως με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε οι ΗΠΑ παρεμβαίνουν δυναμικά στο ευρωπαϊκό σύστημα. Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου φέρνει την οριστική διάλυση μιας ενιαίας Ευρώπης για χάρη του σημαίνοντος *Δύση*, το οποίο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επεκτείνεται προς Ανατολάς. Το σημαίνον *Δύση* προϋποθέτει, όπως είναι και η αρχή του NATO, την καθυπόταξη των Γερμανών και τον εξοστρακισμό των Ρώσων.

Η εποχή που ζούμε έχει τις ρίζες της στην κυβέρνηση Νίξον, όπου για πρώτη φορά, ενώ είχαν αρχίσει να είναι ελλειμματικές, οι ΗΠΑ συνεχίζουν την πολεμική υπερεπέκταση μετά το Βιετνάμ και σε άλλες χώρες και βασίζονται στον ρόλο του δολαρίου ως παγκόσμιου αποθεματικού νομίσματος, ώστε να μην υποστούν τις συνέπειες αυτού του ελλείμματος. Αυτή η στρατηγική υπερεπέκταση (strategic overstretch) συνεχίζεται και επί των κυβερνήσεων Ρίγκαν και σε όλη τη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Ο Δ. Πεπόνης συγκρίνει την υπερεπέκταση των ΗΠΑ με μια ανάλογη υπερεπέκταση στην οποία είχε προηγουμένως προβεί η Γαλλία, μια χώρα που από πλευράς πολιτικής γεωγραφίας είχε παρόμοια

γεωγραφικά προνόμια σε μικρότερη κλίμακα: Η Γαλλία έχει φυσικά σύνορα με την Ισπανία που δυσκολεύουν την επίθεση από τα νότια και, κυρίως, έχει προνομιακή ταυτόχρονη πρόσβαση σε Μεσόγειο και Ατλαντικό. Παρομοίως, σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα, οι ΗΠΑ διαθέτουν προνομιακή πρόσβαση στους δύο μεγάλους ωκεανούς, Ατλαντικό και Ειρηνικό, ενώ συνορεύουν μόνο με δύο κράτη. Η Κίνα, αντιστοίχως, συνορεύει με 14 κράτη και έχει πρόσβαση μόνο στον Ειρηνικό, ενώ μπορεί δυνητικά να αποκλειστεί, αν οι ΗΠΑ πετύχουν συμμαχία με όλες τις θαλάσσιες και νησιωτικές δυνάμεις του Δυτικού Ειρηνικού, όπως με την Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα, τις Φιλιππίνες κ.ο.κ. Όμως αυτό το προνόμιο είναι και αφορμή καταστροφικής υπερεπέκτασης. Η Γαλλία παρήκμασε ακριβώς επειδή οδηγήθηκε σε μια παρόμοια υπερεπέκταση και τελικά εξαντλήθηκε από αδιάκοπες επιθέσεις από τη μοναδική μεριά από την οποία ήταν ευάλωτη, ήτοι από την ευρωπαϊκή πεδιάδα. Θέση του έργου του Δημήτρη Πεπόνη είναι ότι το τέλος της Μεγάλης Παρέκκλισης είναι ανεξάρτητο από έναν οποιονδήποτε συγκεκριμένο πόλεμο και οφείλεται στο ότι είναι εγγενώς ευάλωτος ο δυτικός μεσσιανισμός του μονοπολισμού και καταρρέει εκ των ένδον. Η επιστροφή της οικονομικής πρωτοπορίας στην περιοχή όπου ανήκε επί 18 αιώνες είναι τρόπον τινά μια φυσική εξέλιξη, αν και είναι ωστόσο πρωτοφανές ότι στην εποχή μας δύο από τις τρεις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις (Κίνα και Ιαπωνία) ανήκουν στην Ασία του Ειρηνικού και όχι εν γένει στην Άπω Ασία, όπως έχει ξανασυμβεί (Κίνα και Ινδία).

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με στοχασμούς γύρω από την πανδημία και το πώς μας εισήγαγε σε έναν νέο κόσμο ψηφιακότητας. Συνολικές αρετές του βιβλίου είναι ότι αποδομεί κυρίαρχα αφηγήματα με μια ρηξικέλευθη ματιά, επιμένοντας κυρίως σε μακροσκοπικά στατιστικά δεδομένα και στην πολιτική γεωγραφία. Βοηθά έτσι να καταλάβουμε, πέρα από εύκολες ρητορικές, την εποχή στην οποία έχουμε εισέλθει.

Ο Διονύσιος Σκλήρης είναι Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Σορβόνης (Paris IV). Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στις «Σπουδές της Ύστερης Αρχαιότητας και του Βυζαντίου» στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (King's College), καθώς και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου από το Πανεπιστήμιο της Σορβόνης στη Βυζαντινή Γραμματεία. Έχει σπουδάσει Κλασική Φιλολογία και Θεολογία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διδάσκει στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.